

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

IV. ULUSLARARASI ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK SEMPOZYUMU

(18-20 EKİM 2018 ANKARA)

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Doç. Dr. Orhan KURTOĞLU

Dr. Ayşe ÇAMKARA ERGİNER

1. CİLT

ANKARA- 2018

KERBELÂ HADİSESİ'NE İKİ FARKLI BAKIŞ: FUZÛLÎ VE LÂMÎÎ'NİN MAKTEL-İ HÜSEYİNLERİ ÜZERİNE BİR MUKAYESE DENEMESİ

Two Different Perspectives to The Battle of Kerbela: Trial of Comparison With Hüseyin's of Fuzûlî and Lâmiî

Duygu BİNGÖL*

Öz

Hiz. Peygamberin torunu Hiz. Hüseyin'in ve onun beraberindeki pek çok kişinin eziyetlere maruz kalıp şehid edilmesini anlatan eserlere "maktel" denir. İslam edebiyatlarında birçok maktel yazılmıştır. Bu çalışmada Lâmiî'î'nin *Maktel-i Âl-i Resûl*'u ile Fuzûlî'nin *Hadikatü's-Sü' edâ*'sı bölüm sıralaması ve olay örgüsü bakımından karşılaştırılmıştır. Amacımız İslâmî edebiyatın duygu yüklü şiirlerinden olan maktel türünü, birbirinden çok farklı coğrafyalarda yaşamış ve farklı kültürlerle yoğrulmuş olan iki şairin anlatım tarzını mukayeseli bir biçimde ortaya koymak ve araştırmacılara, iki büyük şairin bu konuya bakış açılarını yansıtabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Hiz. Hüseyin, Maktel, Lâmiî'î Çelebi, Fuzûlî, Maktel-i Âl-i Resûl, Hadikatü's-Sü' edâ.

Abstract

It is called 'maktel' to the works which is about Hiz. Husseyin's and many of his companions exposed to torture and martyrdom. There were many written maktel in Islamic literature. In this study Maktel-i Âl-i Resûl of Lâmiî'î and Hadikatü's-Sü' edâ of Fuzûlî were compared in terms of chapter order and plots. Our aim is to expose the type of the language which is one of the emotionally charged poems of Islamic literature, and the narrative style of the two poets who lived in different geographies and blended with different cultures and to reflect to researchers the perspectives of the two great poets.

Keywords: Hiz. Hüseyin, Maktel, Lâmiî'î Çelebi, Fuzûlî, Maktel-i Âl-i Resûl, Hadikatü's-Sü' edâ.

1. Giriş

1.1.Edebiyatımızda Maktel-i Hüseyinler

"Maktel" sözcüğü İslâmî dönemde, önce tarihî sonra tarihî- edebî anlam kazanarak İslamiyet'le ilgili savaşların ve verilen mücadelelerin anlatıldığı tür haline gelmiş ve ayrı ayrı bölümler halinde kaleme alınmıştır. (Ertekin, 2015: 9)

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye, duygu.bingoll@gmail.com

10 Muharrem 61 yılında Hz. Hüseyin ve yakınlarının Kerbelâ meydanında susuz bırakılarak şehit edilmesinin İslam dünyasında güçlü bir etki bıraktığı görülmektedir. Bu güçlü tesirin zamanla kaleme alınan eserlere yansıdığı bilinmektedir. (Özil, 2017: 32) Hz. Hüseyin'in ve soyunun Kerbelâ'da şehit edilmesi özellikle Ehl-i Beyt taraftarı şairleri derinden etkilemiş ve bu konuda çeşitli mersiyeler yazılmıştır. Daha sonraki asırlarda hadisenin oluşunu anlatan eserlere Maktel-i Hüseyin adı verilmiş bu alanda edebî üslupla eserler meydana gelmiştir. (Güngör, 1987: XXII)

Kerbelâ hadisesi ve Hz. Hüseyin ile beraberindeki kimselerin eziyet ile şehit edilmesi Arap ve Fars edebiyatının yanı sıra edebiyatımızda da işlenmiş ve bu konuda divan edebiyatının ilk devirlerinden itibaren pek çok maktel kaleme alınmıştır.(Erbay, Tozlu 2012: 27)

Bir kısmı halk dili ile yazılan ve anlatımında efsanevi ögeler yer alan makteller bulunmakla birlikte edebi nesrin ve şiirin sanatkârane üslupla ortaya konulmuş, estetik ve gerçeklik yönü ağır basan makteller yazılmıştır.

Bu konuda ilk eser *Maktelü'l-Hüseyin* adıyla Câbir el-Cufî tarafından kaleme alınmışsa da günümüze ulaşan ilk metin Ebû Mihnef'in *Maktelü'l-Hüseyin*'idir. (Güngör, 2003: 456) Edebiyatımızda ilk maktel Yusûf Meddah'ın 1361'de kaleme aldığı eser olarak kabul edilir. (Arslan, 2001: 9) Eserde Kerbelâ hadisesinin aktarımı, tarihî gerçeklerle büyük oranda örtüşür. Bununla birlikte eserde, efsanevî ve menkabevî unsurlar da vardır. Ayrıca eserde bahsi geçen şahısların isimleri de hemen hemen doğru olarak zikredilir. (Özçelik, 2010: 7) Pek çok araştırmacı bu eserin Kastamonulu Şâzî'ye ait olduğunu belirtmiş, Şâzî'nin maktelini Candaroğlu Adil Bey'in oğlu Şah Bâyezid'e ithaf ettiğini öne sürmüştür. (Türkoğlu, 2017: 109) Bu maktelden sonra kronolojik olarak bilinen meşhur makteller Yahya b. Bahşî'nin *Maktel-i Hüseyin*'i, Lâmi'î Çelebi'nin *Maktel-i Âl-i Resûl*'u, maktel türünün Türk edebiyatındaki en başarılı örneği olan Fuzûlî'nin *Hadikatü's-Sü'edâ*'sı ve Nureddin Efendi'nin *Hüseyin'in Makteli*'dir. (Ertekin, 2012: 16)

Çalışmada yukarıda zikredilen iki büyük şairin -Lâmi'î Çelebi ve Fuzûlî-kaleme aldıkları makteller, bölümleri ve olay örgüsü bakımından karşılaştırma yoluna gidilmiştir. Öncelikle her iki şairin eserinden bahsetmek, kısaca bilgi vermek gereklidir.

1.2. Lâmi'î Çelebi'nin Maktel-i Âl-i Resûl'u

Asıl adı Mahmud bin Osman olan Lâmi'î Çelebi XVI. yüzyıl divan edebiyatının mesnevi şairlerindedir. (Ayan, 1994: 43) Bursa vilayetinde doğan ve burada eğitim alan şair "Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid, Sultan I. Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde yaşamıştır." (And, 2002: 198) Otuz yedi yaşında eser vermeye başlayan Lâmi'î ömrünün geri kalan kısmını yoğun bir şekilde telif ve tercüme faaliyetleri ile geçirmiştir. (Kut, 2003 : 96) Lâmi'î manzum ve mensur kırk civarında eseri olan bir şair ve yazardır. (Esir, 2016: 27)

Lâmiî'nin ele alacağımız eseri *Maktel-i Âl-i Resûl*'ün yazılış tarihi hakkında maalesef bir bilgi yoktur. Fakat şairin 1527'de yazdığı Şerefü'l *İnsan* adlı eserinde maktelinden bahsetmesinden yola çıkarak bu tarihten önce yazıldığını söylemek mümkündür. (Ertekin, 2012: 31-31)

Lâmi'î, 992 beyitlik maktelinin içerisinde kendi ifadeleriyle eserini Kanuni Sultan Süleyman zamanında defterdar olan Sinan Paşa'nın rica mektubu ile yazdığını belirtmiştir. Ayrıca Kerbelâ hadisesini ve Hz. Hüseyin'i yad etmek, okuyanları duygulandırıp ağlatmak maksadıyla ele aldığını da biz-zat zikretmiştir (Ertekin, 2012: 31) Bu beyitler şu şekildedir:

Giydürem evrâka mâtemden libâs
İşidenler ağlayup kan ide yâs
Dîdelerden ağıdup hunjın süyül
Ya'ni diyem maktel-i âl-i resûl¹ (b.58-59)

Eserin yazılış sebebi hakkında başka görüşler de vardır. Aşık Çelebi'den itibaren hemen hemen bütün tezkireciler Lâmi'î Çelebi'nin eserini şu amaçla ele aldığından bahsetmişlerdir : "Bursa'da Molla Arap adlı bir vaizin Maktel-i Hüseyinleri okumak dine küfürdür dediğini duyan Lâmi'î bu duruma sinirlenir ve tam aksini ifade etmek amacıyla maktelini yazar, Bursa kadısı Hasan Çelebi'ye, Câmi-i Kebir kürsüsünde okutur." (Arslan, 2001: 26) Hasan Çelebi, Lâmi'î'nin eserinin çok beğenildiğini de ifade etmiştir. (Ayan, 1994: 57)

Maktel-i Âl-i Resûl'u diğer Türkçe maktellerden ayıran en önemli özelliği tarihi gerçeklere en yakın maktel olmasıdır. Şair eserini ele alırken pek çok kaynaktan faydalanmıştır. Bunların başında Nakşî Şeyhi Muhammed Pârsâ'nın Fasu'l-Hitâb adlı eseri gelir. (Ertekin, 2012: 35) Eserin muhtevası, bölümler halinde mukayese kısmında verilecektir.

1.3. Fuzûlî'nin *Hadîkatü's Sü'edâ'sı*

Fuzûlî'nin hayatı hakkında bilgiler oldukça azdır. “Asıl adının Mehmed, babasının adının Süleyman olduğu bilinmekle beraber hangi tarihte ve nerede doğduğu hakkında kesin bilgi yoksa da kimi tezkireciler onun Bağdad doğumlu olduğuna karar kılmıştır.” (Karahan, 1996: 240)

Doğuştan şair yaratılışlı olan Fuzûlî Irak kültürü dolayısıyla Arap ve Fars dillerini çok iyi bilen, devrinin bütün bilimlerine hakim bir edebi kişiğe sahiptir. Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere on beşten fazla eser vermiştir. (Korkmaz, 1995: 71) Eserlerinde daima lirik üslubun, tasavvufî havanın, zengin kelime kadrosunun ve coşkulu anlatımın hakim olduğu şairin önemli bir eseri olan *Hadîkatü's Sü'edâ* hakkında bilgi verilecektir.

Maktel türünün en başarılı örneklerinden olan *Hadîkatü's Sü'edâ*, Fuzûlî'nin İran edebiyatında çok meşhur bir maktel olan Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin Farsça *Ravzatü's-şühedâ* adlı kitabını kompozisyon bakımından örnek olarak oluşturduğu bir eserdir. (Güngör, 1997: 20) Fuzûlî, *Hadîkatü's Sü'edâ*'yı eserin sonundaki münacâatta Kanuni Sultan Süleyman'ın paşalarından Muhammed Paşa'nı ricasıyla kaleme aldığını belirtmiştir. (Güngör, 1985: 24)

Nazım ve nesir içiçe yazılmış eserde kimi şiirler *Ravzatü's-şühedâ*'dan aynen alınmış, kimi şiirler tercüme edilmiş kimi şiirler de nazire olarak yazılmıştır. (Mirzayev, 2009: 438) Eser aynı zamanda Fuzûlî'nin en hacimli mensur eseridir. (Türkoğlu, 2017: 111)

Hadîkatü's-Sü'edâ'nın diğer maktellerden farkı, yalnızca Hz. Hüseyin ve âlinin çektiği cefayı ve şehit edilmelerini anlatmayıp, Adem Aleyhisselâm'dan bu yana Allah yolunda yürüyen peygamberlerin gördüğü zulümleri de anlatmasıdır. Bununla beraber asıl konu Hz. Ali'nin, evlatlarının ve torunlarının uğradığı işkenceler üzerinedir.

Hadîkatü's-Sü'edâ, Fuzûlî'nin inancına ve milliyetine dair bilgiler ihtiva etmektedir. Akıcı ve son derece etkileyici bir üslupla yazıldığı için büyük bir ilgi ile karşılanmış, Hz. Hüseyin'i anma günlerinde okunmuş ve dinlenmiştir. (Güngör, 1997: 21)

Bir sonraki bölümde Lâmi'î Çelebi'nin makteli ile Fuzûlî'nin maktelini oluşturduğu bölümler ve olay örgüsü bağlamından karşılaştırma yoluna gideceğiz.

2. Maktel-i Âl-i Resûl ile Hadîkatü's-Süedâ'nın Bölümler ve Olay Örgüsü Bakımından Mukayesesi

2.1. Eserlerin Tertibatı

Eserleri kıyaslama, benzerlik ve farklılıkları gösterme işlemine her iki eserin de tertibatından bahsederek başlamak uygun olacaktır. Lâmiî Çelebi'nin makteli yalnızca manzum şekilde yazılmış ve Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün vezniyle, mesnevi türünde oluşturulmuştur. *Hadîkatü's-Sü'edâ* bu noktada farklılık gösterir. Fuzûlî maktelini nazım -nesir karışık yazmış ve manzum kısımlarda pek çok nazım şekli kullanmıştır. Aruzun çeşitli kalıpları ile yazılan eserde 16 adet Arapça 525 Türkçe manzume vardır. *Maktel-i Âl-i Resûl*'de Arapça beyitler, hadislere telmih yapmanın dışında kullanılmamıştır ki onun da sayısı oldukça azdır.

2.2. Eserlerin Sebeb-i Telifleri

Fuzûlî de Lâmiî de eserlerini Kanuni Sultan Süleyman devrindeki iki farklı devlet adamının ricası üzerine kaleme almışlardır. Bu bakımdan ortak bir sebeb-i teliften söz edilebilir.

2.3. Eserlerin Bölümleri ve Olay Örgüleri

Lâmiî'nin *Maktel-i Âl-i Resûl*'u besmele, Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e, Ehlibeyt'ine ve ashabın büyüklerine sevgi ve övgü dolu bir girişle başlayıp ardından çeşitli başlıklar verilmiş 12 bölümle devam eder. Giriş bölümü 1-31.beyitler arasını kapsar. Eser şu beyitlerle başlar:

Zîkr-i Hâkdur çünki aşl-ı her fûrû'
Söze bismillâh diyüp itdük şürû'

Zîkr -i Hâk dîbââcesidür her işûñ
Zîkr-i Hâk sâlârıdur her cünbişûñ

Zîkr-i Hâk-ıla olur her mültemes
İtme zîkrüñsüz Hüdâ'ya bir nefes (b. 1-3)

Maktel-i Âl-i Resûl'un ilk bölümü şu şekilde başlıklandırılmıştır: “**Bâb 1:** Semere-i Şecere-i Sa'âdet ve Şecere-i Semere-i Siyâdet Nûr-ı Hadîka-i Cihân-bânî ve Nûr-ı Hadîka-i Sâhib-kırânî Sultân Süleymân Hazretleri'nün Zahrü'l-Mekârim ve Fahrü'l-Enâm Defter-dârı Sinân Beg Hazretleri'nün Bu Nazma Sebeb Oldığın Beyân İder.” Birinci bölümde şair eserin sebeb-i telifini açıklar. Bu bölüm 32-69. beyitler arasındadır.

Fuzûlî'nin eserinde de giriş bölümü mevcuttur. Eser, 10 bölümden meydana gelmiştir. Eserin birinci bölümü “**Bâb-ı Evvel:** Enbiyâ Ahvâlin Beyân İder” başlığı ile başlar. Bu bölümde Fuzûlî, Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Halîl, Hz. Ya'kûb, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. Eyyûb, Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahyâ peygamberlerin başına gelen türlü eziyetleri yer yer manzum yer yer mensur bir şekilde anlatır. Birinci bölümde Hz. Âdem için yazılmış bir rubâî vardır:

Âdem ki feza-yı 'âleme basdı qadem
Endûh u belâya evvel oldı hem-dem
Maḥsûsdur âdeme belâ-yı 'âlem
'Âlemde belâ çekmeyen olmaz âdem

Her iki eserin giriş bölümleri birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. *Maktel-i Âl-i Resûl* klasik bir mesnevi formatında gitmekte, *Hadîkatü's-Sü'edâ* ise hem telif-tercüme bir eser olduğundan hem de manzum-mensur karışık yazıldığından farklılık arz etmektedir.

Maktel-i Âl-i Resûl'un ikinci kısmı: “**Bâb 2:** Maksûd'a Şürû İtmezden Evvel Ta'zîm-i Ashâb-ı 'izâm ve Tekrîm-i Evlâd-ı Kirâm Vâcib Oldığı Beyân İder ve Anların Mâbeyninde Vâki' Olan Muhâlefât ve Muhârebât Hakkında Erbâb-ı 'ilm İçinde Olan Kîl u Kâli 'ayân İder” başlığı ile 70-142. beyitler arasındadır. Şair bu bölümde başlıktan da anlaşılacağı gibi asıl anlatılmak istenene gelmeden evvel, ashabın büyüklerine hürmet ve Hz Muhammed'in ailesinden gelenlere övgünün gerekli olduğunu söyler. Müslüman camia içindeki ayrılıklardan, mücadelelerden, savaşlardan ve alimler arasındaki dedikodulardan bahseder. Yani bu bölümün ana teması muhabbettir.

Hadîkatü's-Sü'edâ'nın ikinci kısmı: “İkinci Bâb: Hz. Resûl'ün Kureyş'den Çekdiği Cefâları Beyan İder.” başlığıyla oluşturulmuştur. Bu bölümde şair, öncelikle Peygamber Efendimiz'in Kureyş'de çektiği sıkıntıları aktarır, ardından üç yan başlık halinde 'Ubeyde, Hamza ve Ca'fer'in şehit edilmesini aktarır. Her iki maktelin bu bölüm itibariyle de benzerlik göstermediği açıktır.

Maktel-i Âl-i Resûl'un üçüncü bölümü: “**Bâb3:** Hazret-i Zî'n-nureyn 'Osmân İbn-i 'Affân Radiye'llahu 'anh Şehîd Olduktan Sonra Hazreti 'Ali İbn-i Ebi Tâlib'ün Radiye'llahu 'anh Ve Kerremallahu Vecheh Hilâfeti ve Mu'âviye İbn-i Süfyân'un Muhalefeti ve Hazreti 'Ali'nüz 'Abdu'r-Rahmân İbn-i Mülcem Elinden Şehâdeti Ve Hasan İbn-i 'Ali'nün Zehrden Vefâtı Devri

Zıkr Olunur." 143-206. beyitler arasını kapsar. Bölümün olay örgüsü şu şekildedir: Hz. Osman vefat eder ve bundan dolayı büyük üzüntü duyulur. Hz. Osman şehid edilince ashab Hz. Ali'ye biat eder. Hz. Ali Şam şahı İbn-i Ebî Süfyân'ı (Muaviye) tanımaz ve imamlığını ilan eder. Aralarında husumet yaşanan Muaviye ve Hz. Ali barış amaçlı Kufe'ye gelir. İbn-i Mülcem adlı birisi zehirli bir kılıçla onu mescitte sabah namazı kılariken şehid eder. Hz. Ali'nin vasiyeti üzerine oğlu barış yanlısı Hz. Hasan başa geçer ve Yesrib şehrinde yaşamaya başlar. Muaviye bu barışa ikna olmayarak Hz. Hasan'ı zehirleyerek öldürür. Olay örgüsünü ana hatlarıyla vermeye çalıştığımız üçüncü kısım Lâmiî Çelebi'de böyle aktarılmıştır.

Üçüncü kısım *Hadikatü's-Sü'edâ*'da bambaşka bir konudan bahseder: Hz. Peygamber'in hastalanışı, çevresindeki yakınlarının bu duruma üzülüğü ve vefatı. Başlığı şu şekildedir: " Üçüncü Bâb: Hazreti Seyyidü'l-Mürselinün Keyfiyyet-i Vefâtın Beyân İder." *Maktel-i Âl-i Resûl*'da Peygamber Efendimiz'e övgü ve şükran yüklü beyitler yer alsa da onun hastalığı ve vefatı üzerine yazılmış başlı başına bir bölüm yahut bu konuyla ilgili uzun beyitler bulunmamaktadır.

Maktel-i Âl-i Resûl'un 207 ila 309. beyitlerini kapsayan dördüncü bölümün başlığı şu şekildedir: "**Bâb 4:** Mu'âviye Yezîd'e Halkı Bey'at İtdürdüğü ve Mu'âviye'den Sonra Yezîd Padişâh Olıcak İmâm Hüseyin'ün Ana 'Âdem-i İtâ'ti ve Medîne'den Mekke'ye Rihleti ve Ehl-i Irâk'un Da'veti ve Müslim İbn-i Ukayl'ün Şehâdetidür" Bölümde Hz. Hasan'ın ölümüyle muaviye'nin güçlenmesi, kendisinden sonra yerine oğlu Yezîd'in geçmesi ve bu olay üzerinde Hz. Hüseyin, İbn-i 'Abbas Velî, İbn-i Zübeyr İbn-i 'Avvâm, Hz. Ömer'in oğlu ve Hz. Ebu Bekir'in oğlunun biat etmemesi anlatımıyla başlar. Bunun üzerine Yezîd, Yesrib hakimi Utbe'nin oğlu Velid'e bu beş emiri öldürmesini emreder. Hz. Hüseyin, İbn-i Zübeyr'in yardımcılarıyla Kufe, Basra ve Mekke şehirlerini kendine biat ettirir. Yezîd'in emriyle Hz. Hüseyin'in yakın çevresinden Müslim bin Ukayl şehit edilir.

Hadikatü's-Sü'edâ'nın dördüncü kısmında Hz. Fatimatü'z-Zehrâ'nın vefatı "**Dördüncü Bâb:** Fâtıma-i Zehrâ Vefâtın Beyân İder" başlığı ile anlatılmıştır. Görülüyor ki Fuzûlî Hz. Hüseyin'in ve yakınlarının Kerbelâ'da şehit edilmesini aktarmadan evvel Hz. Muhammed ve soyunun başına gelenlere geniş yer vermiştir. Aynı durum Lâmiî Çelebi'de söz konusu değildir.

Makel-i Âl-i Resûl'un beşinci bölümü “**Bâb 5:** İmâm Hüseyin’in ‘İrâk’a ‘Azîmeti Ve ‘Abdullâh Ziyâd Ve ‘Ömer Bin Sa’d Vakkâs’ı İmâm Hüseyin Üzerine Leşkerle Gönderdiği Ve Hürre İbn-i Yezîd Hüseyin’i Mekke’ye Dönderdiği ve Râh-ı Galat İdüp Kerbelâ’ya İrdüğü Beyânıdır.” başlığı altındadır. Bu bölüm 230-405. beyitler arasında olup oldukça akıcı ve heyecanlı bir üslupla kaleme alınmıştır. Bu bölümde Hz. Hüseyin Irak’a gitmek üzere yola çıkar. Yezîd’in oğlu Hürre ile karşı karşıya gelir. Hürre babası gibi zalim değildir ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesini istemez. Ona Yezîd’in komutanlarından olan İbnü’z-Ziyâd’ın pusur kurduğunu anlatır, kaçmasını ister. Hz. Hüseyin adamlarıyla gece gizliden yola çıkar ve epey yol alırlar. Ancak sabah olunca yanlış yere gelip, sonlarını hazırlayan Kerbelâ’ya düştüklerini anlarlar:

Şubh olunca sürdiler ol şeb tamâm
İrdiler bir şûr-ı deşte müstehâm

Göricek anı kılavuz itdi âh
Didi-kim olmuş gâlat gâfletle râh

Kerbelâ’dur adıyla bu diyâr
Yine dönmekdür bize tedbîr-i kâr (b. 386-388)

Hadîkatü’s-Sü’edâ’nın beşinci kısmı ise Hz. Ali’nin şehit edilişi üzerinedir. Başlığı şudur: “**Beşinci Bâb:** Hazret-i Murtazâ ‘Alî Vefâtın Beyân İder” Bölümde söz edilen yalnızca Hz. ‘Alî’nin vefâtı değil, hayatı, hilâfeti döneminde başından geçen birtakım hadiseler, savaşları, erdemli ve faziletli davranışlarıdır. Ayrıca Fuzûlî, bu bölümün başına da bir giriş yazmıştır. Hz. ‘Alî’nin korkusuzca düşmanlarla savaştığını anlatan bir şiir örneği:

Hâka hûn tökti zaḥmdan bed-hâh
La’l-i nâb oldı na’l-i Döldül-i Şâh

Oldı miḳrâz-ı Zülfiḳâra şî’âr
Ḳaṭ’-ı ‘aḳd-i selâsil-i füccâr

Makel-i Âl-i Resûl’un altıncı bölümüne geldiğinde şu başlığı aldığını görüyoruz: “**Bâb 6:** Ömer İbn-i Sa’d Vakkâs Kerbelâ’da Hüseyin’e i’tizâr ve İbn-i Ziyâd’un istikbârı ve Şemr’i gönderüp cenge ikdâmı ve nâmeyi İbn-i Ziyâd’a i’lâmudur.” Bu kısım 406 ila 469. beyitler arasındadır. Ömer bin Sa’d, Hz. Hüseyin’e hak imamın kendisi olduğunu fakat İslam içinde harp çıkmasını söyler. Bunun üzerine Hz. Hüseyin de ya Mekke’ye gitmek istediğini, ya Rûm’a giderek kafirlerle savaşmak istediğini ya da son olarak Şam’a gidip

Yezid ile konuşmak istediğini söyler. Yezid'in komutanı Şemr Hz. Hüseyin'in Fırat nehrine su almaya gittiğini görür ve yanındaki iki müslümanı şehit eder. Bunun üzerine Hz. Hüseyin ve yakınındakiler geceyi susuz geçirirler. Dikkat edilirse Lâmiî'î Çelebi eserinde edebi kaygı gütmekten çok kişiler ve yaşanan olaylar bakımından adeta tarihi bir belge sunma yolunu seçmiştir. Eser tam anlamıyla didaktik ve gerçekçi bir üslup taşır.

Buna karşılık *Hadikatü's-Sü'edâ* şairin tabiatı ve Bağdat topraklarını mesken edinmesi münasebetiyle daha lirik ve sanatkârâne bir biçimdedir. Altıncı bölüm eserde "Altıncı Bâb: İmâm Hasan Hazretleri Ahvâlin Beyân İder" başlığı ile geçmektedir. Bu bölümün girişi Ravzatu's-Şühedâ'dan bağımsız, Fuzûlî'nin telifi ile başlar. Hz. Hasan'ın hayat hikayesine yer verildikten sonra şehit edilişi anlatılır.

Maktel-i Âl-i Resûl'ün sonraki bölümü 497-623. beyitler arasını kapsayan " **Bâb 7:** Yârân Harb İştigal İdüp Evlâd-ı Kirâmun Teşnelikten Cigerleri Yandığı ve Her Biri Sa'adet-i Şehâdat Bulup Kanlara Boyandığı ve Cihân-Âşubla Tolduğu ve İmâm Hüseyin Şehid Olduğu Beyânıdır." başlığını alan bölümdür. Lâmiî'î Çelebi eserinde her ne kadar didaktik bir dil kullansa da Hz. Hüseyin'in şehit edilişini verdiği bölümde başlığı duygulu ve coşkulu bir dille yazmıştır. Bu bölümde, Kerbelâ hadisesi lirik bir üslupla anlatılmıştır. Hz. Hüseyin'in ashabına hutbe okuyup Allah için cenk etmelerini istemesi ve susuzluktan kavrulmuş bir şekilde nehir kıyısına gelip orada alçakça şehit edilmesi beyan edilmiştir.

Fuzûlî, eserinin yedinci bölümünde Hz. Hüseyin'i doğrudan anlatmaya başlar. Başlık " **Yedinci Bâb:** Hazret-i Sultân-ı Kerbelâ'nun Medîne'den Mekke'ye Teveccüh İtdügin Beyân İder." şeklindedir. Bu bölümde Medine'de bulunan Hz. Hüseyin'in Mekke'ye gidişi aktarılır.

Maktel-i Âl-i Resûl'ün sekizinci bölümde malum vaka detaylarıyla anlatılır. Başlığı şudur: " **Bâb 8:** Şemr-i Mel'un İmâm Hüseyin'ün Başını Kesüp Cihân Zulümât ile Boyandığı ve Âsumândan Kanlar Yagup Havâ Hün-Beste gibi Görüldüğü ve Hânedân-ı Hüseyin'ün Esir Olması Musîbeti ve Şemr Hâtunının Hikâyetidir." Bu bölümde Yezid'e ve Hz. Hüseyin'in başını kesen Şemr'e beddualar edilir :

Kesdi hançerle mübârek başını
Seyl kıldı 'âlemün kan yaşını (b. 634)

Giydi 'âlem mâtem için kara ton
Asumândan yağdı yağmur gibi hûn (b. 649)

Bu bölümde Şemr'in karısının Hz. Hüseyin'in başını çadırında gördüğünde derin bir üzüntü duyması, kocası Şemr'e lanet okuması, böyle mübarek bir zatı şehit etmeye nasıl cesaret ettiğini sorgulaması üzerine de beyitler yazılmıştır.

*Hadîkatü's-Sü'edâ'*nın “**Sekizinci Bâb:** Müslim 'Akîl'ün Şehâdetin Beyân İder.” başlığını alan sekizinci kısmı Müslim bin 'Akîl'in ve bazı evladının şehit edilmesini konu almıştır.

Dokuzuncu kısım Lâmi'î'nin eserinde 751 ila 812. beyitleri kapsar ve “**Bâb 9:** Hazret-i Hüseyin'ün Mübârek Başını Âl-i Kirâm-ile K'ufe'de İbn-i Ziyâd'a Arz İtdükleri ve Andan Şâm'dan Yezîd'e Alup Girdükleri Beyânındadır.” başlığını almıştır. Hz. Hüseyin'in başı İbn-i Ziyâd'ın emriyle bir süngüye takılır ve sokak sokak gezdirilir. Görüldüğü gibi olaylar an-be-an okuyuculara anlatılmaya devam etmektedir.

Fuzûlî ise bu bölüme: “**Dokuzuncu Bâb:** Hazret-i İmâm Hüseyin'ün Mekke'den Kerbelâ'ya Geldügin Beyân İder.” başlığını vermiştir. Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'ya gidişi, bu seyahatin öncesi ve yolculuk sırasında yaşananlar ayrıntılı bir biçimde gözler önüne serilir.

Maktel'in onuncu bölümü 813 ila 884. beyitler arasındadır. Hz. Hüseyin'in şehit olduktan sonra devecisi tarafından parmaklarının kesilmesi ve bu devecinin başına gelen kötüakıbeti konu edinilir. Başlık şu şekildedir: “**Bâb 10:** Hazret-i İmâm-ı Hüseyin'in Kerbelâ Deştinde Şehîd Oldukdan Sonra Mübârek Parmakların Kesmege Cü'ret İden Şütürbânı ve Ona Vâki Olan 'ukûbet Ve Ol Nektebün Hikâyetidür.”

*Hadîkatü's-Sü'edâ'*nın son bölümü olan onuncu bölüme “**Onuncu Bâb:** Hazret-i Hüseyin'ün Leşker-i Yezîdle Muhârebadin Beyân İder ve Ol İki Fasldur” başlığını atarak bu bölümü ikiye ayırmıştır: “**Fasl-ı Evvel:** Şehâdet-i Hurr ve Ba'zı Şüheda / **İkinci Fasl:** Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt Şehâdetin Bildürür” Bu bölümün ardından Fuzûlî ayrı bir bölüm açmayarak “Muhadderât-ı Ehl-i Beyt'in Şâm'a Girdügin Beyân İder” ibaresiyle Ehl-i Beyt kadınlarının Şâm'a gidişlerini, oradan da Mekke'ye dönüşlerini anlatmıştır. Hz. Hüseyin'e yazılmış bir mersiye verildikten sonra eser bir münâcât ile bitirilir.

Maktel-i Âl-i Resûl'un on birinci ve on ikinci bölümlerindeki olay akışı şu şekildedir: Hz. Peygamber'den rivayet edilen S'îd İbn-i Cübeyr'in anlattığı bir hikaye verilmiştir. Sakîfî ehlinden Muhtâr adlı birisinin Hz. Hüseyin'n intikamını aldığı, İbn-i Sa'd, Şemr, İbn-i Ziyâd ve Yezîd'in çoğu yakını öldürdüğü nakledilmiştir. Ayrıca Yezîd'in şarap sarhoşluğu ile damdan dama atlarken öldüğü bildirilmiştir. Lâmiî'si maktelinin sonunda bu olayı hatırlayan gönüllerin sonsuz ızdırıp duyduğunu, kendisinin de acı çektiğini belirtip Allah'a dualar eder ve okuyucular için iyi dileklerde bulunur:

Lâmiî'î bu derde pâyân olmaya
Nice dildür yâd idüp çan çölmeye (b. 988)

Eylesün Hağ rahmet ile anı şâd
Ben çulın hayr ile kim eyleser yâd (b. 992)

3. Sonuç

Aristokrat bir şair ve fikir adamı olan Lâmiî'si Çelebi'nin *Maktel-i Âl-i Resûl*'u ile sanatını tüm Osmanlı coğrafyasına kanıtlamış ve yaşadığı yüzyılın belkemiği şairlerden olan Fuzûlî'nin *Hadîkatü'-Sü'edâ*'sının mukayasesi belirlenen başlıklar çerçevesinde yapıldı. Lâmiî'si Çelebi'nin eserinin oldukça gerçekçi ve öğretici bir üslupla kaleme aldığı tespit edildi. Fuzûlî, telif-tercüme olan eserini ise olayları gerçeklere dayanarak aktarmış olmakla birlikte Lâmiî'î'de olduğu gibi tarihi bir belge niteliğinde yazmamıştır.

Lâmi'î, Kerbelâ hadisesini eserinin başından beri gerçekleşen olaylar bağlamında belirli bir düzen ve sıra ile vermiş ve olayda geçen kişileri de yaptıkları fiiller ile birlikte ele almıştır. Hz. Hüseyin ve ashabının başına gelenleri etkileyici bir dil ile aktarmış fakat eserinde bu olay haricinde başka bir durumdan bahsetmemiştir. Fuzûlî ise eserine başta Hz. Adem olmak üzere pek çok peygamberi dahil etmiş ve onların akıbetlerine de yer vermiştir. Hz. Hüseyin'in vefat hadisesini vermeden evvel, Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Ali'nin hayat hikayelerini de aktarmış, İslamî devirde gerçekleşmiş önemli olayları paylaşmıştır. Eserin şüphesiz en etkileyici bölümü Kerbelâ hadisesinin aktarıldığı bölümdür.

Her iki eserin bölümleri birbirinden çok farklı başlıklanmıştır. Lâmi'î Çelebi'nin başlıkları anlatılacak olayların özeti mahiyetinde olup kronolojik ve sistematik bir düzende gitmektedir. Fuzûlî'nin başlıkları daha kısa olup bölüm içlerinde gerek mensur gerek manzum kısımlarda olaylar sanatlı bir dille aktarılmıştır. Lâmi'î Çelebi'nin maktelinde yüksek bir sanat kaygısı gütmeyeceği açıktır. Bu durum eserin her beyitinde kendini hissettirmektedir. Lâmi'î Çelebi'nin makteli için şunu açıkça söyleyebiliriz: Eser, Kerbelâ hadisesini anmak ve öğrenmek isteyenlere adeta tarihi bir belge niteliği taşımaktadır. Fuzûlî ise şair kimliğini esere yedirmiş, ve sanatlı söyleyişiyle Kerbelâ hadisesini okuyucuya aktarmıştır. Hadîkatü's-Süedâ, Hüseyin Vâiz Kâşifi'nin Farsça *Ravzatü's-şühedâ*'sından çeviridir fakat Fuzûlî'nin eklediği, değiştirdiği kısımlar da mevcuttur. Fuzûlî Kerbelâ hadisesini bu eseri mihenk taşı kabul ederek, yetiştiği çevresine ve inancına uygun olarak Türk milleti ve Türk edebiyatı için kaleme almıştır. Bu eser daha sonra Farsça'ya tercüme de edilmiştir.

Lâmi'î Çelebi'nin maktelinde Hz. Hüseyin şehit edildikten sonra onun ashabına mensup kadınların duyduğu üzüntü ve elem hakkında, yürek yakan ağrıları hakkında etkileyici beyitler yer almaktadır. Bunun yanı sıra Hz. Hüseyin'i şehit eden komutan Şemr'in hatunu, Hz. Hüseyin'in kesik başını gördüğü andaki ızdırabı ve kocasına okuduğu lanetler ile şiirde kendisine yer bulmuştur. Bu durum ister ashaptan ister Yezîd soyundan olsun kadınların merhamet duygusunu erkeklere nazaran daha yoğun yaşadıklarını göstermektedir. Lâmi'î Çelebi bu olguyu es geçmemiş, eserinde hissettirmiştir. Şehâdet olayından sonra kadınların ahvali üzerine *Hadîkatü's-Sü'edâ*'da Lâmi'î'de olduğu kadar durulmamıştır

Aynı yüzyılda yaşamış iki önemli şahsiyetin, Kerbelâ hadisesini ve Hz. Hüseyin’in şehit edilmesini farklı bir üslup ve olay akışı ile kaleme aldıklarını, iki eserin birbirine yakın tarihlerde yazıldıkları halde gerek yazıldıkları coğrafyaların farklılığı gerekse iki şairin farklı meşrepleri münasebetiyle birbirinden ayrı olduklarını tespit ettik. Temmenimiz maktel sahasındaki eserlerin daha detaylı çalışılarak okuyuculara sunulması ve alana kazandırılmasıdır.

Sonnotlar

1 Beyitler Harun Arslan’ın 2001 yılında, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı’nda yapmış olduğu “Lâmiî Çelebi- Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (Giriş- Metin- İnceleme-Sözlük-Adlar Dizini)” adlı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

Kaynaklar

- And, Metin.(2002). *Ritüelden Drama Kerbelâ-Muharrem-Taziye*. İstanbul: YKY.
- Arslan, Harun.(2001). “Lâmiî Çelebi- Kitâb-ı Maktel-i Âl-i Resûl (Giriş- Metin- İnceleme-Sözlük-Adlar Dizini)”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ayan, Gönül.(1994) “Lâmiî Çelebi’nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri”. *Selçuk Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Dergisi, s.1*. Konya.
- Erbay, Erdoğan ve Selahattin Tozlu. (2015). *Maktel-i Hüseyin-Kerbelâ Hadisesi (Giriş- Metin Tıpkıbasım)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ertekin, Ertuğrul. (2012). *Maktel-i Âl-i Resûl*. İstanbul: Kevser Yayınları.
- Esir, Hasan Ali. (2016). “Bursalı Lamiî Çelebi’nin Klasik Türk Edebiyatındaki Yeri ve Münşeât’ındaki Farsça Şiirler”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi. c.2. s.1*.
- Güngör, Salahaddin. (2015). *Hadikatü’s-Suada- Saadete Ermişlerin Bahçesi Kerbela*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Güngör, Şeyma. (1987). *Fuzulî- Hadikatü’s-Sü’eda*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Güngör, Şeyma. (1985). “Fuzulî- Hadikatü’s-Su’ada’sı (Tanıtılması, Değerlendirilmesi ve Metnin Edisyon Kritiği)”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İstanbul.

- Güngör, Şeyma. (1997). “Hadikatü’s-Su’ada”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.15. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.21.
- Karahan, Abdülkadir. (1996). “Fuzûlî” *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.13. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.240.
- Korkmaz, Zeynep. (1995). “Fuzûlî’nin Dili” *Türk Dili Dergisi*. s.517. Ankara.
- Kut, Günay. (2003). “Lâmi’î Çelebi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.96.
- Mirzayev, Ataemi,(2009). “Fuzûlî’nin Hadikatü’s-Süeda Adlı Eserindeki Manzum Kısımlar Üzerine” *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları: Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî- Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına 4.* s.7.
- Özçelik, Kenan. (2010). *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. Sivas: Asistan Yayıncılık.
- Özil, Sibel.(2017). “Maktel-i Hüseyinler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s.83, Ankara.
- Türkoğlu, Serkan. (2017). “Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekâî’nin Kitâb-ı Kerbelâ Mesnevisi”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.58, Erzurum.